

har råkat göra. De behandlar liknande frågor men från skilda synvinklar och med varierande stringens och kraft och de förtjänar alla en frist att verka i.

Ytterligare en fråga som jag inte kan låta bli att ställa är vad *antikvarisk* forskning är? Ordet antikvarisk syftar på forntiden, men det kan inte bara vara forntidsforskningen som Pettersson avser. Karaktäriseras antikvarisk forskning av att den handlar om materiell kultur, föremål och/eller landskap och bebyggelse? Och vilka institutioner är det som bedriver den antikvariska forskningen? De arkeologiska och etnologiska institutionerna? Institutet för folklivsforskning och Nordiska museets forskarskola enbart? Eller inkluderas också de konstvetenskapliga institutionerna, Kulturvård i Göteborg, Linköpings Tema Q och Petterssons egen arbetsplats?

Kritiken till trots är delar av texten mycket tankeväckande, t.ex. är belysandet av de rent logiska bristerna och felsluten i den tidigare forskningens analyser i hög grad intressanta, särskilt är avsnitten som rör Sigurd Erixons arbete välskrivna och relevanta. Frågan som Pettersson ställer upp i det avslutande avsnittet såsom en av minnesvårdens viktigaste, nämligen "hur går forskaren tillväga då han/hon översätter från ting till kulturanalys?" är sannerligen angelägen att fortsätta diskutera. Jonas Frykmans artikel i *Rig* 2/2006, "Ting som redskap", är ett exempel på att debatten och reflektionen kring frågan knappast har avstannat inom etnologin.

Eva Löfgren, Göteborg

Bruket av kultur. Hur kultur används och görs socialt verksamt. Magnus Öhlander (red.). Studentlitteratur, Lund 2005. 370 s. 91-44-04327-9.

Kulturbegreppet har på ett intressant och litet olycksbådande sätt varit på väg ut ur etnologin. Under senare år förefaller det inte ha varit någon som har tagit det på riktigt allvar. I alla fall inte om man ser till de uteblivna försöken att utveckla begreppet. Kultur är istället något de flesta etnologer förhåller sig pliktskyldigast till. Det var länge sedan jag läste en etnologisk undersökning som byggde på och utvecklade kulturbegreppet som ett analytiskt instrument.

Nå, de flesta etnologer tycks ändå vara överens om att inte kasta ut begreppet. Kanske handlar detta värnande om en allmän känsla av att kultur trots allt är en central byggsten i ämnets identitet. Samtidigt med denna litet

svala attityd har kulturbegreppet fått en allt starkare ställning i samhället utanför akademien. Vi har bl.a. sett diskussioner om kulturell rasism, vilket antyder att kultur också kan uppfattas och användas i tvivelaktiga politiska syften. Är det måhända därför vi har fjärmat oss från begreppet? Är det en politisk belastning?

Redaktören till boken *Bruket av kultur*, Magnus Öhlander, menar att kultur är ett ord vi inte klarar oss utan. Med "vi" menas förmodligen inte bara etnologer och antropologer utan också människor i allmänhet. Och det är denna senare användning som står i fokus för antologin med undertiteln *Hur kultur används och görs socialt verksamt*.

Syftet med antologin är ju att undersöka hur människor använder begreppet och t.o.m. företeelsen kultur. Öhlander ger en kunnig och intressant introduktion och noterar att kultur förstås både som en process och resultatet av denna process. Kultur ses gärna som något föränderligt och ogripbart, ett pågående görande. Men lika ofta, kanske oftare, används kultur i termer av ett objekt som ibland tycks leva sitt eget liv med en egen opåverkbar vilja. Detta sätt att uppfatta kultur omfattar också en idé om att kulturer är väl avgränsade.

Det finns, som Öhlander skriver, en benägenhet hos begreppet att generera konflikter om det. Varje definition, varje användning av det, tycks aktivera något slags motargument. Beatriz Lindqvist skriver t.ex. om kultur och nationellt identitetsskapande bland akademiker i Lettland och som ett medel till segregation. Lindqvist beskriver en uppsättning egenskaper – frihetsslängtan, individualism, naturvurm, lugn och lågmäldhet – som anses tillhöra de nationella lettiska särdragen. I hög grad tycks de vara utmejslade i kontrast till en påstådd rysk mentalitet. Lettlands ryska invånare befinner sig, som det verkar, i ett kulturellt vakuum. Anledningen till att de kom dit under den kommunistiska ockupationen betraktas som en parentes i Lettlands historia. I detta sammanhang används kultur som ett sätt att reproducera och stärka stereotyper, för att generalisera, naturliggöra och hävda olikheter.

Kultur uppmärksammar skillnader, konstaterar Öhlander lakoniskt. Det leder vidare mot ett maktperspektiv, inte minst till begrepp som åtskillnad, rangordning och social kategorisering. Han nämner bl.a. hur kultur i många sammanhang har ersatt begreppet ras för att utöva ett slags kolonial åtskillnad. Det ges flera exempel på detta i antologin. Öhlander skriver själv om hur kulturbegreppet används både för att generera förståelse för skillnader men också för att bidra till att sådana skill-

nader skapas och upprätthålls. Han visar hur förståelsen av kultur framförallt omfattar en uppsättning på förhand givna karaktärsdrag och att dessa uppsättningar ”följer det slutna rummets logik där varje kulturell skillnad ingår i en sluten helhet vilken ges beteckningen kultur”.

Oscar Pripps artikel behandlar hur kultur och kulturskillnader används för att förstå och förklara etnisk och rasmässig segregation i Sverige. Pripp menar att det vanligaste bruket av kultur utanför vetenskapen bygger på ett traditionellt antropologiskt kulturbegrepp omfattande tankar om en grupps normer, lagar, föreställningar etc.

René León Rosales undersöker hur kulturbegreppet kom till användning i debatten om kulturella hedersmord. Via ett par massmediala diskussionsinlägg noterar han olika sätt att förhålla sig till kultur när mordet på Fadime Sahindal skulle förstås av ett par debattörer. Gemensamt för de olika rösterna var att de alla kände sig tvungna att förhålla sig till ordet, att omfatta det eller ta avstånd från det. Rosales menar att diskussionen kom att politiseras med hjälp av en motsättning mellan kultur och struktur, som om de var från varandra isolerade företeelser. I hedersmordsdebatten var detta möjligt eftersom kultur kom att starkt kopplas till etnicitet. Rosales menar också att kultur kom att användas för att förklara skillnader och beteenden men även för att befästa föreställningar om etniska grupper.

Mirjaliisa Lukkarinen Kvist studerar en finsk hembygdsförening i Mälardalen, bildad av finska immigranter födda i kommunen Haapajarvi, och fokuserar hur identitet skapas med utgångspunkt i en frånvarande plats. Lars Kaijser skriver om hur musikkritiker listar populärmusik. Om hur musikkritiker gör listor men också motiverar sina val genom en rik uppsättning stereotyper och metaforer. Han ser framförallt hur musikkritiken organiserar sitt landskap i svart och vit musik, där den svarta musiken beskrivs som naturlig och organisk och den vita är resultatet av ilska och uppror. Det svarta tycks springa ur sig självt medan det vita ofta beskrivs som en längtan till det svarta. Pop är skapad medan soul kommer inifrån. Ebrima Kamara söker vidare i musikspåret och skriver om afrikansk dans och afrikanska trummor i Sverige, deras estetiska värden. Afrikansk dans och trummor anses, enligt Kamara, både vara exotiskt och hälsobringande, äkta och bra för kroppen. Den står för något primitivt som i det här sammanhanget uppfattas som något gott. Kamara finner en neokolonialistisk syn ”med den noble vilden i blickfånget”.

Hälften av författarna har sökt sig till sjukvården för att studera användningen av kulturbegreppet. Det

verkar med andra ord som om sjukvården är ett särskilt tacksamt fält att undersöka. Sverker Hyltén-Cavallius artikel handlar om hur äldre personer presenterar, som han skriver, ”förflutenheter” och sig själva som ”minnesmänniskor”. Fältmaterialet är hämtat från musikrepetitioner och minnesterapi i demensdagvården. Hyltén-Cavallius anlägger ett tidsligt perspektiv på kultur och ålder snarare än ett rumsligt som oftast blir fallet när man t.ex. intresserar sig för etnicitet där en annan plats bildar utgångspunkt för talet om skillnader och särart. Eva Lundgren letar efter idéer om hemlighet i äldreboenden. Utgångspunkten är den slitning som uppstår mellan institutionens förutsättningar och viljan att skapa något hemligt av den. Denna strävan syftar till att skapa trygghet, värme och gemenskap men också till att motverka det som kallas institutionskaraktär. Lundgren ser en estetisk skiljelinje mellan professionella sakkunniga som arkitekter och inredare och den hemestetik som företräds av vårdpersonalen. Den förra står för s.k. god smak, den senare kritiseras gärna som vulgär.

Faduma Warsame Halane undersöker somaliska kvinnors möte med svensk sjukvård. Hon pekar bl.a. på hur vårdtagaren också hänvisar till kultur när hon förklarar sitt beteende eller sina uppfattningar. Helena Hörnfeldt fokuserar barnhälsovården och undersöker när och hur kulturella förklarings- och tolkningsmodeller aktiveras och görs verksamma. I denna verksamhet förefaller det som att barnen antingen individualiseras eller förstås utifrån sin ålder. BVC förefaller, enligt Hörnfeldt, vara försiktiga med att uttryckligen aktivera kultur och etnicitet för att förstå barn. När det händer är det framförallt i termer av problem och bristande föräldraengagemang. Eva Karlssons artikel handlar om palliativ hemsjukvård. Hon följer en kvinna född i Turkiet och konstaterar hur hon fastnar i sin etniska kategori i mötet med hemsjukvårdarna, för vilka kultur är ett sätt att försöka tillämpa ett slags helhetssyn på vårdtagarna.

Karlsson är inte ensam om att peka på hur ofta etnicitet och kultur ställs upp med likhetstecken. Av tolv artiklar behandlar tio kultur i termer av etnicitet. En förklaring ligger förstås i att det är i denna mening som kultur oftast används i samhället. Eva Lundgrens och Sverker Hyltén-Cavallius artiklar utgör i detta avseende undantagen. Och i dessa artiklar är inte heller kulturbegreppet framträdande. Om man får tro antropologins samlade bidrag är med andra ord etnicitet och kultur hårt sammanflätade. Jag hade gärna sett en mer utförlig diskussion kring detta och ett par försök att söka kulturbegreppet bortom etniciteter. För visst går det väl att ställa liknande frågor

om skillnader, problemfokusering och stereotypisering med andra än etnicitetsglasögonen på näsan?

Å ena sidan: En viss önskan om mer infinner sig. Å andra sidan: Generellt skulle den 350 sidor tjocka boken ha vunnit på en tuffare redigering med fokus snävare inställt på just bruket av kultur. Ett par artiklar vecklar in sig i alltför omfattande empiriska beskrivningar där det antologigemensamma syftet – ”att visa hur människor utanför kulturvetenskapernas sammanhang gör bruk av kultur” – riskerar gå förlorat.

Summa summarum lämnar den här antologin åtminstone en fråga efter sig. Hur förhåller sig etnologins kulturbegrepp till den utomakademiska användningen? De flesta författare intar ett kritiskt och distanserat förhållningssätt till sina undersökningsobjekts kulturbrukande. Men sällan – eller möjligen aldrig – aktiveras något etnologiskt kulturbegrepp av någon författare. I denna mening klarar sig skribenterna utan kulturbegreppet eftersom det här endast tjänstgör som föremålet för studierna och inte ges någon vetenskaplig analytisk potential. Samtidigt kan boken läsas som ett försök att undersöka vad som händer med forskning när den lämnar akademien och används i samhället. Det är ju inte så att jag som etnolog inte känner igen mig i hur kultur används i t.ex. sjukvården eller politiken. Känslan av att något har varit i säck innan det kom i påse tränger sig på.

Vilket kulturbegrepp är egentligen legitimt att anlägga i det etnologiska samhället? Bland den här antologins författare tycker jag mig kunna ana ett slags beröringsångest inför begreppet. Givetvis är det problematiskt att ha ett begrepp som både representerar undersökningsobjektet och är att betrakta som ett analytiskt perspektiv på detta objekt. Diskurs dyker upp i ett par artiklar som analytiskt perspektiv. Det är inte så överraskande. Men det understryker frågan om kulturbegreppets ställning och potential i etnologin. När får vi läsa en ny antologi som handlar om bruket av kultur i etnologin? Den borde påbörjas ganska snart om vi inte ska tvingas se oss om efter ett nytt disciplingemensamt begrepp.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Lena Martinsson: *Jakten på konsensus. Intersektionalitet och marknadsekonomisk vardag*. Liber, Stockholm 2006. 220 s. ISBN 91-47-07729-8.

Låt det vara sagt från början, *Jakten på konsensus* är en i flera avseenden mycket intressant och inspirerande

studie av arbetsliv, arbetsfördelning, gemenskap och konflikt. Den rymmer spännande teoretiska diskussioner om bl.a. klass och kön, men också insiktsfulla analyser av relationen mellan människa och maskin. Här låter sig Lena Martinsson på ett förtjänstfullt sätt inspireras av Actor Network Theory och Bruno Latour. Studien visar dessutom prov på en emellanåt strålande etnografisk skärpa fast förankrad i deltagande observationer och intervjuer. Prosan är avskalad och det känns som en lättnad att framställningen inte är överbelamrad med metaforer. Metaforrikedom riskerar alltid att fördunkla snarare än att bidra till förståelse. Det senare är ett inte alldeles ovanligt förekommande problem i etnologiska studier, men inte här. *Jakten på konsensus* är med andra ord en studie som bör läsas och diskuteras bland landets etnologer, inte minst på grund av Martinssons vilja att skapa en ny dynamik kring klassanalysen. Detta är ett område som legat i etnologisk träda sedan 1980-talet, men som förhoppningsvis åter är på väg att bli ”salongsfärdigt” i etnologiska kretsar. Här bör det kanske understrykas att Martinsson genomför sin klassanalys med hjälp av nya frågor, metoder och teoretiska inspiratörer.

Studien rymmer ytterligare en intressant aspekt, den är i sig ett strålande exempel på forskningsprocessens oförutsägbarhet och belyser betydelsen av att vara lyhörd under fältarbete. Ursprungligen skulle Martinssons forskning nämligen kretsa kring mångfaldsarbete vid en större europeisk industrikoncern. Anledningen till detta var att ägaren hade gjort sig till förespråkare för mångfald i arbetslivet; i koncernen skulle det finnas utrymme för ”olika sorters människor”. Detta var givetvis inte kopplat till en filantropisk ambition, tanken var snarare att en ”kreativ mix” skulle göra företaget mer dynamiskt och därmed också mer konkurrenskraftigt på marknaden. Martinssons initiala syfte var därför att undersöka vad som hände när mångfaldsretoriken omsattes i konkret handling i vardagen, i arbetslivet, men hon ville också förstå ”mer om hur föreställningar om olikhet människor emellan relaterades till ekonomi” (s. 7). När fältarbetet inleddes kom Martinsson dock att distansera sig från denna ambition eftersom vardagen tedde sig fylld av konflikter som inte föreföll vara direkt relaterade till mångfaldsproblematiken.

Konflikterna handlade om ”arbetsfördelning, om hur man motiverades till arbete och vilken inställning man skulle ha till det [...]. Där förekom också strider om arbetsfördelning knutna till förståelse av kön, sexualitet, klass och nationalitet”. Dessa strider och konflikter stod i bjärt kontrast till tanken om mångfald som en